

Esassyz galmagal

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Esassyz galmagal ESASSYZ GALMAGAL

Gitler we onuň nasistleri Atatürki gowy tanaýardylar. Nasistik ideologiýa-strategiýa we türk garaşsyzlyk hereketi boýunça deňeşdirmeli ylmy-taryhy iş ýazan Stefan Ihrig «Nasistler we Atatürk» kitabynda bu barada giňden durup geçipdir. (Awtoryň Kembriž uniwersitetiniň taryh bölümünde ýazan bu doktorlyk dissertasiýasynyň subýektiwligi we käbir ýalňyslyklary goýberýändigi gürrüňimiziň temasy däl).

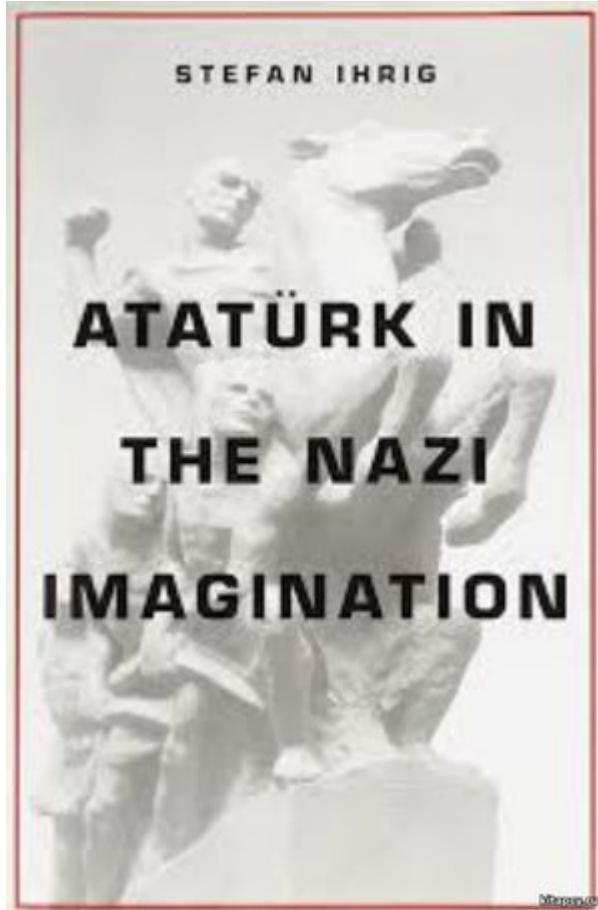

Birinji jahan urşunyň soňunda ýeňen ýurtlar – Antanta döwletleri Germaniýa bilen Wersal, Awstriýa bilen Sent-Žermen, Wengriýa bilen Trianon, Bolgariýa bilen Neuilly, Osmanly bilen

Mondros, yzyndan Sewr şertnamalaryny baglaşdy...

Diňe Atatürküň mejbury boýna dakylan imperialistik şertnamalary ýyrtyp zyňyp, döwlet azat-edijilik urşuny turzup, masgaraçylykly ýeňlişiň küllerinden täze döwlet gurnamagy nasistik neşirlerde gündelik synlandy. Garaşsyzlygy gazanmak üçin Atatürki nusga edindiler: «Biz nämüçin türkler ýaly Wersaly ýyrtyp zyňamzok?».

Gürrüňimizi şu soraga baglasym gelýär:

* * *

Mondros we Sewr şertnamalaryny ýyrtyp zyňan Lozan ýaraşyk şertnamasy näme sebäpden şindizem jedelli gürrüňligine galýar? «Lozan şowsuzlykmyş!» «Lozanyň gizlin maddalary barmyş!» we ş.m.

Wagtal-wagtal biynsaplyga alyp barýan ýüz ýyllyk jedel bu...

Şeýle pikirleri orta atýanlar anyk maglumat, resminama bilen hereket edýärmi ýa belli bir ideologiki gümanlamalara salgylanýarmy?

Şeýle pikiri orta atýanlaryň salgylanyp biljek ýeke ylmy çeşmesi ýok.

Meselem, professor Seha L.Meraýyň sekiz jiltlik «Lozan ýaraşyk şertnamasy. Tutaryklar we resminamalar», Bilal Şimşiriň Lozan bilen Ankaranyň arasyndaky hat-habar alyşma hakda ýazan – 544 resminamanyň berlen iki jiltlik «Lozan telegrammalary», Taner Baýtokyň iňlis arhiwlerindäki müňlerçe maglumaty öwrenip ýazan «Iňlis maglumatlary esasynda Sewrden Lozana», Lozana geňeşçi bolup giden professor Jemil Bilseliň ýa-da žurnalist Ali Naji Karajanyň «Lozan» kitaplarynyň, şeýle-de Daşary işler ministrliginiň «İnönü Vakfı» neşirýatynyň neşirleriniň ýa-da Çagry Erhanyň, Ýaşar Ýazyjyoglynyň, Taha Akýolyň, Sefa Kaplanyň, Sewtap Demirjiniň ýazan kitaplarynyň ýeke sahypasyny açyp okandyklaryna şübhelenýärim.

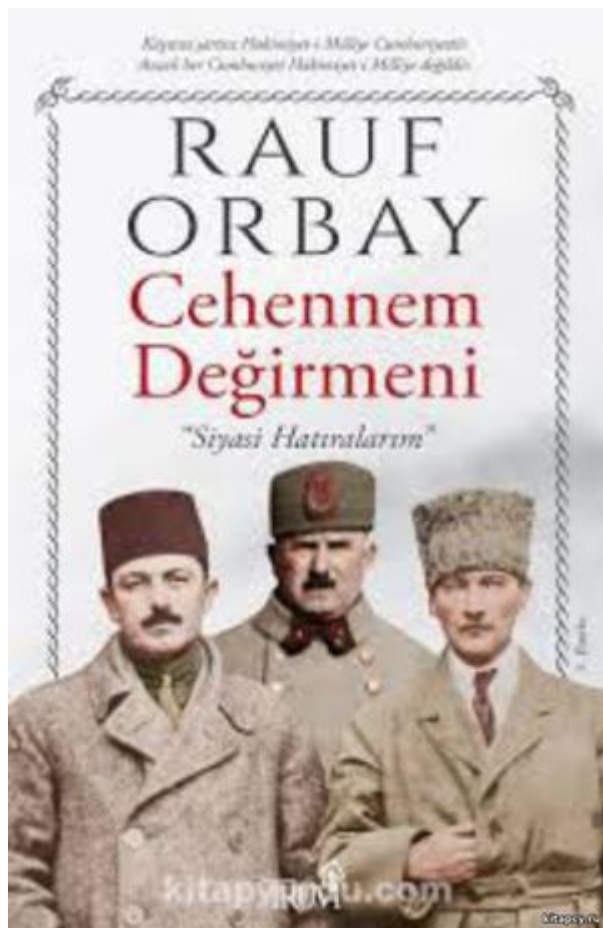
Türkiýe diýilýän ýurt okaman-etmän pikir satýanlaryň ýurdy...

* * *

Lozanyň «şowsuz» bolandygyny aýdýanlar esasan gündelik syýasy propogandanyň wekilleri.

Rauf Orbaýyň ýolbaşçylygyndaky osmanly delegasiýasynyň iňlis admiraly Somerset Artur Gof-Kaltorp bilen şampan çakyşdyryp gol çeken Mondros ýaraşyk şertnamasy barada agzasy gelýän ýok!

Düýp mesele näme bilýärsiňizmi? Ýokary Halk Mejlisindäki fraksiýalaşmalardy. Umumy maksat “milli ýaraşyk” («misaki milli») baglaşylandan soň ilkinji nobatda soltanlygyň ýatyrylmagy ýaly düýpli üýtgeşmelere mejlisdäki bir topar garşy çykýardy.

Lozan konferensiýasynyň birinji tapgyry 1922-nji ýyldan 20-nji noýabryndan 1923-nji ýylyň 4-nji fewralyna çenli 77 günläp dowam etdi.

Ykdysady we hukuk kapitulyasiýalarynyň ýatyrylmagy ýaly käbir maddalarda ylalaşyga gelinmänsoň, konferensiýanyň işi wagtlaýyn togtadyldy. Ara wagt düşen badyna hökümet mejlise maglumat bermek üçin 5-nji fewralda gizlin ýygnaşyk geçirdi.

Ali Şükri, Hüseyin Awni, Ziya Hurşit ýaly oppozisionerleriň başyny çekýän deputatlaryň nyşanasynda Atatürk bardy. Lozan aslynda bahanady...

Mejlisde gepleşikler 6-njy marta çenli dowam etdi. Wagtal-wagtal dartgynly çekişmeler bolup geçdi. Çekişmeler, dikleşmeler, sene-meneler sebäpli ýygnaşyklaryň arasy kesildi durdy.

Mesele Lozan konferensiýasy bolmakdan çykdy, garşydaş topar hökümeti agdarmak üçin mejlisi toparlamaga başlady.

Atatürk bir zada düşündi: ýaraşyk döwrüne geçilende Birinji Ýokary Halk Mejlisi taryhy missiýasyny tamamlapdy. Ol «kellesiniň» alynmak islenýändigini duýýardy! Hökümet 6-njy martda ynam sesini (вотум доверия) alandan soň 1923-nji ýylyň 1-nji aprelinde saýlaw geçirmegi makul bildi.

Ine, şondan bärem garşydaşlaryň turuzýan esassyz galmagaly ýüz ýyl bäri gaýtalanyp dur. Maksat hemişe bir aslynda: Atatürk. Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazetini, 25.07.2023 ý. Publisistika